

*О.С.Журавльова
провідний бібліограф
ЦНБ ХНУ*

На шляху до відкритого суспільства: твори письменників-членів Вільної академії пролетарської літератури (ВАПЛІТЕ) у фондах ЦНБ

Сьогодні одним із популярних гуманітарних понять стало поняття цілісності й нерозривності української культури, концепції її розвитку.

Найтрагічніші сторінки історії української культури – 1920-30-ті роки. Якщо говорити про масштаб втрат, репресій, розстрілів, викреслень і вилучень із літератури, які почалися у цей період, то аналога такому “покосові” не знайти.

Близько 500 українських письменників, які виступили творцями нового мистецтва слова, вибуло з літературного життя. Серед вилучених - цілий ряд прозаїків, поетів, драматургів, літературознавців - Микола Хвильовий, Валеріян Підмогильний, Євген Плужник, Микола Зеров, Микола Куліш та багато інших, великі потенційні можливості яких ще не розгорнулися на повну широчінь, їхні таланти мали потужне силове поле, від їхньої творчості відгалужувалися цілі школи...

У час післясталінської відлиги було зроблено спробу повернутися до 20-х років, реабілітувати цілий ряд письменників та їхні твори.

І справді, чимала кількість імен була повернута із забуття. Наприклад, частина творів О.Слісаренка, Г.Епіка, Г.Косинки, М.Куліша. Але далеко не все було перевидано. Найнищівніші політичні ярлики не були зняті, звинувачення на національному ґрунті залишилися незайманими, а головне, набуток тих літ, звичайно ж,

не ввійшли в літературний обіг, не стали живою, діючою частиною загальнохудожнього досвіду українського письменства.

Сьогодні ця величезна й необхідна робота по освоєнню української культурної спадщини триває. І велику роль у цьому процесі відіграють бібліотеки. Відомо, що основна кількість заборонених книг, часописів, наукових праць, які складали цілий пласт культури і історії країни, знаходилася у спецфондах. У період з 30-х років і майже до кінця 80-х доступ до цих видань обмежувався, вони були позбавлені права на повноцінне життя. Умови тоталітарного режиму, умови жорсткої цензури вимагали цих заходів. І це в той час, коли в демократичних країнах в основу бібліотечної діяльності була покладена концепція інтелектуальної свободи.

В демократичному суспільстві концепція інтелектуальної свободи – основний постулат етики бібліотечного працівника. І зараз, коли українська держава намагається стати “відкритим” суспільством, питання забезпечення принципів інтелектуальної свободи, свободи читання, вільного доступу до інформації, є одним із головних.

Стаття 34 “Конституції України” проголошує, що “кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово, або в інший спосіб – на свій вибір”¹.

Таким чином, розкриття “спецхранів” як сховища “мертвої” літератури, тобто літератури, яка була раніш недоступною, має велике соціокультурне значення.

“Спецхрани” почали створювати в бібліотеках на початку 30-х років. Після кожної політичної кампанії по пошуку інакомислячих бібліотеки отримували об’ємні списки авторів, чиї твори треба було вилучити із основних фондів. Більшість бібліотек такі книги знищувала, лише деякі, в тому числі і ЦНБ, зберігали цю літературу.

Починаючи з 1990 р. ЦНБ проводила інтенсивну роботу по переведенню цієї літератури в загальний фонд. Одна з найцікавіших і найтрагічніших сторінок в історії української культури пов’язана з діяльністю відомої літературної організації ВАПЛІТЕ.

ВАПЛІТЕ (Вільна Академія пролетарської літератури) була утворена на підставі ухвали наради письменників Харкова – тогочасної столиці України – від 14 жовтня 1925 року (за іншими даними – 20 липня 1925 року). Новостворене угруповання створювалося з метою зосередити свою увагу “навколо літературних і взагалі мистецьких завдань”.

Створена за ініціативою М.Хвильового як альтернатива масовим і надто підпорядкованим офіційну організаціям, як лабораторія професійного удосконалення та вільної творчості задля комуністичного ідеалу в широкому гуманістичному розумінні, вона об’єднала багатьох кращих українських літераторів.

Її появі передувала відома Велика літературна дискусія 1925-28 років. Нагадаємо, що у квітні 1925 року М.Хвильовий виступив у додатку до газети “Вісті” – тижневику “Культура і побут” – з великою статтю “Про “сатану в бочці”, або про графоманів, спекулянтів, та інших просвітян”, спрямованою проти масовізму, “червоної халтури”, примітивізму.

Невдовзі, 24 травня, з приводу неї у великому залі Всенародної бібліотеки України в Києві відбувся диспут “Шляхи розвитку сучасної літератури”, на якому були присутні понад 800 осіб. Стенографічний звіт цього диспуту зберігається у відділі рідкісних видань ЦНБ.

У Харкові події розвивалися ще бурхливіше. Коли ж М.Хвильовий у гострій формі висловив думку про те, що задля подолання культурницького епігонства і окреслення власного шляху української літератури треба орієнтувати на “психологічну Європу”, дискусія з літературної площини перекинулася в політичну ...

Від самого існування ВАПЛІТЕ опинилася під пильним наглядом політичної цензури. В кінці 1928 року організація мусила заявити про саморозпуск.

Усього ваплітян за час існування організації було тридцять: М.Бажан, В.Вражливий (Штанько), О.Громов, О.Демчук, І.Дніпровський (Шевченко), О.Довженко, О.Досвітний (Скрипаль), Г.Епик, П.Іванов, М.Йогансен, Л.Квітко, М.Куліш, Г.Коляда, Г.Коцюба, О.Копиленко, А.Лейтес, А.Любченко,

М.Майський, П.Панч, І.Сенченко, О.Слісаренко, Ю.Смолич, В.Сосюра, П.Тичина, Б.Фельдман, М.Хвильовий, Г.Шкурूपій, Б. Червоний, Ю.Яновський, М.Яловий (Ю.Шпол). Президентом ВАПЛІТЕ був М.Яловий, віце-президентом – М.Хвильовий, секретарем – А.Любченко.

Виходив однойменний журнал (5 чисел, 1927) та альманах. Зошит першого журналу “ВАПЛІТЕ” містив у собі бібліографію творів членів організації, що вийшли окремими книжками². У ЦНБ зберігся лише альманах “ВАПЛІТЕ” (№ 1, 1926).

Слід додати, що після заборони журналу ваплітяни почали видання літературно-мистецького альманаху “Літературний ярмарок”, який проіснував до лютого 1930 року.

Наша бібліотека зберігає сім випусків (кн. 2, 3, 4, 6, 8, 9, 11 за 1929 рік). Після припинення “Літературного ярмарку” М.Хвильовий та його однодумці зробили останню спробу хоч якось утримати свої творчі рубежі: створили групу “Пролітфронт” і почали видавати однойменний часопис. Встигло вийти лише вісім чисел (квітень-грудень 1930), в яких друкувалися М.Хвильовий, П.Тичина, Ю.Яновський, О.Вишня, І.Сенченко, В.Мисик (№№ 2, 3, 4 за 1930).

Перейдемо до творів самих письменників, причому зупинимось на прижиттєвих виданнях 20-30 -х років, що зберігає бібліотека Харківського університету (понад 80 назв). Розкриття бібліотечних фондів є необхідним ще й тому, що навіть зараз українські видавництва досить мало займаються перевиданням цих творів. Можна навести деякі приклади. Твори Василя Вражливого в останнє друкувалися в 1933 році, Михайла Ялового – в 1930, а Гео Коляди – в 1925 році.

Василь Вражливий (1903 - 1931) належав до тих прозаїків, які заявляли про себе одразу, легко і непретензійно, видавали книжки одну за одною і які були змушені рано прощатися з життям, не встигаючи сказати найголовнішого. ЦНБ зберігає такі твори цього автора: збірку оповідань “Земля” (1925), повість “Батько” (1929) з автографом письменника, а також роман “Справа серця” (1933). Повість “Батько” тематично близька до роману “Батько Горіо” О.Бальзака. В ній постає одві-

чна проблема батьків і дітей, причому батько й син опиняються на протилежних полосах суспільного буття. За визначенням критиків, цей твір за інших обставин міг би посісти помітне місце в українській прозі³.

Постать М. Ялового (1895 - 1937), який виступав в художній літературі як Юліан Шпол, досі залишається загадковою. Насамперед він був громадський діяч, дбайливий, щирий товариш, а вже опосля – митець. Найдовершеніший і найвагоміший роман в його доробку – “Золоті лисенята” (1929), який зберігає наша бібліотека.

Треба відзначити, що життя деяких ваплітян пов’язане з Харківським університетом (В.Сосюра, М.Йогансен, О.Копиленко, І.Сенченко).

Майк Йогансен (1896 - 1937) навчався на класичному відділенні історико-філологічного факультету. В своїх спогадах Ю.Смолич зазначав, що він не знав людини, талановитішої від Майка Йогансена⁴. Багатогранні філологічні захоплення позначилися на його літературній діяльності. У фондах ЦНБ знаходяться відомі поетичні збірки Йогансена “Д’горі” (1921), “Ясен” (1929). Його проза представлена повістями “Подорож людини під кепом” (1929), “Життя Гая Сергійовича Шайби” (1931), “Доробок” (1924) та ін.

Олександр Копиленко (1900 - 1958) навчався на біологічному факультеті Харківського університету. Якщо говорити про його творчість, то Копиленка називали “сучасним у своїй сучасності” письменником. Він відгукувався на те, що хвилювало на той час громадскість. “Буйний хміль” (1925), “Дуже добре” (1937), “Зустріч” (1930), “Кара-Круча” (1923), “Народжується місто” (1934), “Твердий матеріал” (1928) – усі ці твори зберігає бібліотека.

Харківський інститут народної освіти закінчив Іван Сенченко (1901 - 1975), який належить до фундаторів української літератури. Фонди ЦНБ також містять його твори.

³ Історія української літератури ХХ ст. Кн.1: 1910- 1930 роки.- К., 1993. - С.585.

⁴ Смолич Ю. Розповіді про неспокій //Смолич Ю. Твори.: У 8 т.- К., 1986. - Т.7. - С.97.

Хотілося б зупинитись ще на одній постаті: Аркадій Любченко (1899 - 1945) - новеліст, повістяр, драматург, який був членом президії ВАПЛІТЕ та незмінним відповідальним її секретарем. Любченкові пощастило уникнути арешту в роки терору. Проте як митець він був знищений. Мало не все краще зі створеного письменником належить хронологічно до 20-х років. Після ліквідації ВАПЛІТЕ саме у нього зберігся архів організації, частина листування письменників, які А.Любченко вивіз за кордон. Розвідки про цей архів були надруковані Ю.Луцьким у впорядкованому ним виданні "Ваплітянський збірник", що вдруге вийшов у Канаді в 1977 році.

В останніх номерах журналу "Березіль" за 1998 рік (№№ 9-10, 11 - 12) вперше було надруковано "Щоденник" А.Любченка, причому редакційна колегія зазначає, що залишає в ньому все як є : " всі помилки, хибні переконання та ілюзії автора, вся його любов та ненависть, що набирає часом страшних і неприйнятних форм, позитивні і негативні якості – тут як на долоні" ⁵ .

Отже, ЦНБ зберегла значну кількість видань 20-30-х років письменників-ваплітян.

Крім того, у нашій бібліотеці зберігається чимало видань 20-х років тих письменників, яким пощастило уникнути репресій і які продовжували творити в радянські часи. Це і твори Миколи Бажана (1904 - 1983) : "Будівлі поезії" (1929), "Різьблена тінь" (1927), "17-й патруль" (1926) ; Павла Тичини (1891-1967) : "Витяз з України" (1924), "Замість сонетів і октав" (1920), "Золотий гомін" (1927), "Плуг" (1920, 1925), "Поезії" (1929), "Соняшні кларнети" (1925); Володимира Сосюри (1898 - 1965) , який, до речі , теж навчався у Харківському університеті : "Вибрані поезії" (1925, 1932), "Сніги" (1925), "Сьогодні" (1925), "Червона зима" (1927) з автографом автора, "Червоні троянди" (1932) та інші твори письменників.

Наша бібліотека зберігає маловідомий твір Ол. Громова "С15" (1925). На жаль, окремі видання творів О.Демчука, Б.Червоного, П.Іванова і деяких інших письменників знайти не вдалося.

Таким чином, фонди ЦНБ містять унікальну колекцію прижиттєвих видань письменників — членів літературної організації ВАПЛІТЕ. Це, звичайно, є величезною допомогою дослідникам, всім зацікавленим і небайдужим до історії української літератури читачам, а також українським видавництвам, які в першу чергу повинні займатися систематизованим перевиданням літературної спадщини письменників.

Н.Н.Кучерявая
зав. отд. ЦНБ ХНУ

Новые информационные технологии — проблемы и перспективы

Вторая половина XX в. коренным образом изменила формы работы библиотек. Информационная революция, последовавшая за бурным ростом науки и технологий, перевернула все стереотипы библиотечной практики. Даже на бытовом уровне мы видим, насколько мощно шагнула наука. Появились совершенно необыкновенные вещи: телевидение, стереозвук, голография, видеотехника, новые виды волокон и стройматериалов.

В начале 80-х гг. американский политолог О.Тоффлер в работе “Третья волна” выдвинул тезис о том, что общество переживает третью волну изменений, в результате которой возникает “цивилизация третьей волны”. Он предполагает, что основным сырьевым ресурсом этой цивилизации станет информация, в получении, переработке, хранении и передаче которой будет занято подавляющее большинство людей.

Грядущий XXI век называют веком информационного общества. Основной отличительной чертой информационного общества является наличие информационной инфраструктуры, которая будет обеспечивать функционирование дистанционного обучения, телемедицины, доступ к информационным базам, куплю-продажу товаров и услуг.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. В.Н. Каразіна

ЦЕНТРАЛЬНА
НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

Треті читання
пам'яті
**Костянтина
Івановича
Рубинського**

Харків, 2001

ББК 473я 431

Третє читання пам'яті Костянтина Івановича Рубинського:
Бібліотека на порозі ХХІ століття / ЦНБ ХНУ, Укладач
Н.М.Березюк; Відп. ред.: С.Б.Глибицька. - Х., 2001. - 44 с.

Науковий редактор: проф. С.М.Куделко
Бібліографічний редактор: В.Д.Прокопова
Рецензент: Р.П.Чигринова

Комп'ютерна верстка: С.С.Богданова
Комп'ютерне макетування: І.М.Дончик

© Центральна наукова бібліотека
Харківського національного університету
ім. В.Н.Каразіна, 2001